

TORBJÖRN FRIBERG

Universitetslärare i förändring: En antropologisk studie av profession, utbildning och makt

Malmö: Universus Academic Press, 2015

Anders Olsson

Sedan några år tillbaka har det rasat en debatt inom akademien kring universitetets förändrade förutsättningar inom flera olika områden. En mängd debattartiklar har publicerats där universitetslärare har vittnat om och debatterat det förändrade högre utbildningssystemet. Denna typ av debatter bygger ofta på antaganden där debattörerna drar slutsatser utifrån sina egna erfarenheter från sitt arbete inom universitetet. Däremot har forskningen om universitet och högskolor i Sverige de senaste 20 åren varit relativt begränsad, även om den tilltagit de senaste åren. Till exempel har ekonomihistorikern Ylva Hasselberg (2012) lyft frågan kring vetenskapliga normer genom att studera unga forskare som befinner sig i en gammal institution, universitet, utsatt för höga krav på anpassning. Ur ett idéhistoriskt perspektiv har Thomas Karlsruhn (2012) visat hur gamla insikter kan återvinnas och berika dagens debatter genom att belysa det moderna universitetets framväxt på 1800-talet och dess betydelse för vårt sätt att se på utbildning idag. I boken *Universitetslärare i förändring: En antropologisk studie av profession, utbildning och makt* lämnar Torbjörn Friberg ytterligare ett bidrag.

Friberg har sedan tidigare varit aktiv i denna forskning och debatt. Redan 2008 publicerade Friberg en debattartikel i tidskriften *Pedagogisk forskning i Sverige* med titeln "Uppsatshandledning och kontrakt: En rimlig kombination?" där han diskuterade mötet mellan uppsatshandledare och student i relation till idén om kontrakt, med syftet att försöka få uppsatshandledare inom den högre utbildningen att reflektera över de sociala konsekvenserna i samband framväxten av nya begrepp på den akademiska arenan. I

FÖRFATTARE

Anders Olsson, fil dr i pedagogik, Sociologiska institutionen, Lunds universitet
anders.olsson@soc.lu.se

ytterligare en debattartikel i samma tidskrift med titeln "Kritiska reflektioner om det förtryckta handledningsfenomenet" har Friberg (2014) försökt att abstrahera det "förgivettagande" som återfinns inom det samtida högre utbildningssystemet som grund för diskussioner om universitetslärnarnas alltmer ansträngda villkor i en ökad politiserad och ekonomiserad kontext. Även i antologin *Den högre utbildningen: Ett fält av marknad och politik*, där ett större grepp tas om universitetets förändrade förutsättningar, diskuterar Friberg (2012) det problematiska mötet mellan universitetslärare och student. Där fungerar den förra som leverantör av kunskap och den senare som ett slags offer-kund.

I föreliggande bok utvecklar Friberg sin analys av den sociala relationen mellan studenter och universitetslärare. Genom ett rikt etnografiskt material insamlat under ett fältarbete inom vad som benämns ett "högskolepedagogiskt nätverk" söker han förståelse för de produktionsprocesser som genererar ett nytt professionellt beteende hos universitetslärare och en ny social relation mellan studenter och universitetslärare.

Det är viktigt att påpeka att det handlar om en antropologisk studie. Friberg understryker att bokens syfte följer en klassisk disciplinär tradition, en tradition där antropologen förväntas presentera ett rikt och fylligt etnografiskt material och där antropologen har ansvar att både dokumentera och analysera. En bakomliggande tanke med detta är att den etnografi som presenteras ska vara öppen för framtida återanalyser. Med detta följer att det finns ett analytiskt värde i att framlägga intervjuer och observationer i bokform. Boken består av ett inledande kapitel på vilket följer tre analyskapitel och ett avslutande kapitel.

Inledningsvis lyfts några förändringar fram som ägt rum inom högskolan under senare år. Boken inleds med en personligt präglad betraktelse som utmynnar i konstaterandet att "någonting har hänt" med den sociala relationen mellan universitetslärare och studenter. Friberg pekar på två rådande förklaringsmodeller som han menar används för att förklara denna händelse. Den ena är en curlingmodell där den sociala relationen oftast förklaras genom en referens till studenterna som en produkt av ett curlingsamhälle. Den andra är en ekonomisk modell där den sociala relationen ses som ekonomiserad på så sätt att universitetslärare agerar som leverantörer medan studenterna betar sig som kunder. Friberg menar att dessa båda förklaringsmodeller har stora brister, inte minst i det att man inte får reda på hur en ny relation produceras inom det högre utbildningssystemet. Det menar han beror på att dessa studier är av diskursiv karaktär där begrepp och idéer står i fokus. Han menar att det saknas en etnografisk beskrivning av sociala och kommunikativa förhållanden på ett lokalt plan. Med detta sätts fokus på frågan hur ett nytt professionellt beteende och en ny social relation produceras inom det högre utbildningssystemet. Detta leder över till några nedslag i den debatt som nämndes ovan där en mängd universitetslärare under senare år har

debatterat det förändrade högre utbildningssystemet. I stora drag menar Friberg att förändringarna inom det högre utbildningsväsendet handlar om en övergång från ett humboldtskt ideal till en Bolognaförebild.

Med utgångspunkt i Harold Perkins diskussion om universitetsläraren som "nyckelprofession", det vill säga den profession som har till uppgift att utbilda och bedöma andra professionsgrupper, sätts fokus på frågan om universitetslärares autonomi. För att bättre kunna förstå förändringarna av denna nyckelprofession och tillhörande professionell autonomi menar Friberg att det krävs en djupare antropologisk förståelse av den högre utbildningen.

I ljuset av detta har Friberg som etnograf som nämnts valt att göra fältarbete inom ett "högskolepedagogiskt nätverk". Analysen bygger på deltagande observationer, med efterföljande intervjuer med pedagogiska utvecklare och universitetslärare på två pedagogiska utvecklarens arbetsplatser, samt på fyra högskolepedagogiska kurser under en period på tio månader. Utöver detta material har Friberg genomfört analyser av policydokument. Studien bygger på att "studera igenom", som Friberg uttrycker det, dessa tre högskolepedagogiska domäner, policydokument, pedagogiska kurser och universitetslärares utsagor, det vill säga att följa hur idén om högskolepedagogik mottas och förändras över tid och rum, i syfte att få en bild av det övergripande systemet och dess effekter.

För att analysera universitetslärarna i förändring menar Friberg nämligen att det krävs en förståelse och förklaring av det sammansatta systemet. Han utgår därför från ett systemorienterat perspektiv. I sökandet efter ett mer övergripande system vägleds han av begreppen representation, tolkning, organisering och legitimering.

Analysen görs i tre steg. I det första steget som bygger på läsningar av ett flertal policydokument publicerade mellan 1992 och 2010 behandlas hur studenter, universitetslärare och högskolepedagogik representeras i policydokument. Tanken är att en studie av policydokumentens representationer av studenter, universitetslärare och högskolepedagogik ska ge en förklaring till varför människor inom den högre utbildningen beter sig som de gör. Författaren lyfter här fram tre generella representationer i policyflödena, nämligen ekonomisering av studenter, disciplinering av universitetslärare och formalisering av högskolepedagogik, som han menar ligger till grund för vad som behandlas vid högskolepedagogiska kurser.

I det andra steget av analysen fokuseras hur dessa representationer tolkas och organiseras av pedagogiska utvecklare och universitetslärare på högskolepedagogiska kurser. Denna analys bygger på etnografiska beskrivningar kring hur pedagogiska utvecklare och universitetslärare interagerar, uppträder, talar och tolkar. Syftet är att förstå hur de policyrepresentationer som beskrevs i första steget av analysen tas emot på ett lokalt plan. Författaren lyfter här fram fyra begrepp/ idéer som är tätt sammankopplade med Bolognaprocessen (*constructive alignment*,

studentperspektivet, aktiv undervisning och lärandemål) som organisatoriskt återkommande under de pedagogiska kursernas gång, begrepp genom vilka de pedagogiska utvecklarna organiserar policyflödet.

Som en förlängning av denna analys fokuseras i det tredje steget universitetslärares legitimering av högskolepedagogiken. Denna analys bygger på intervjuer med universitetslärare. Syftet är att försöka förstå legitimeringsprocessen genom universitetslärares egna uttryck. Detta görs genom att försöka förstå dels vad de uppfattar som legitimt, dels varför de uppfattar högskolepedagogiken som något legitimt. I denna analys betonas det heterogena studentunderlaget som professionen traditionellt inte är van vid. Genom att universitetslärarna legitimerar denna heterogenitet som ett problem följer att de söker olika typer av lösningar som inte minst står att finna i *constructive alignment* och studentperspektivet. Friberg menar på så sätt att begrepp/idéer som *constructive alignment* har kommit att få en styrande funktion i hur kurser och program struktureras.

Avslutningsvis lyfter Friberg fram tre teoretiska aspekter som han menar studien påvisar när det gäller utbildning av professionella, nämligen kulturella mäklare, managementprocess och makt. Han menar för det första att den högre utbildningens organisationer har accepterat de pedagogiska utvecklarnas mäklande position mellan högre (inter)nationell utbildningspolitik och lokala undervisningssituationer. För det andra går det därför enligt honom att betrakta hur de kollegiala processerna har nedgraderats i hierarkin på bekostnad av en managementprocess. För det tredje, som en konsekvens av detta, diskuteras därefter strukturell och taktisk makt som Friberg menar återfinns mellan utbildning och profession.

Sammantaget utgör boken ett välkommet bidrag till forskningen och diskussionen kring universitetets förändrade villkor. Att det finns en sedan länge pågående debatt och att forskningen på området har tilltagit under senare år vittnar om ämnets aktualitet. Friberg lämnar därför med sin forskning om den sociala relationen mellan studenter och universitetslärare ett viktigt bidrag till ett område som debatterats flitigt, men där det egentligen inte bedrivits någon mer omfattande forskning. I tider då artikelformen i allt större utsträckning premieras för presentation av forskning, kan det vara på sin plats att även lyfta fram det bidrag som bokformen kan erbjuda för presentation av forskning av olika slag. De bidrag som en väl genomförd etnografi kan tillföra riskerar att gå förlorade i ett system där artikelformatet premieras för akademisk meritering; presentation av denna typ av forskning lämpar sig bättre i bokform där utförliga beskrivningar av människors handlande och uttalanden i sig är centrala.

REFERENSER

- Friberg T (2008): "Uppsatshandledning och kontrakt: En rimlig kombination." *Pedagogisk forskning i Sverige*, 13(4)302–309.
- Friberg T (2012): "Akademiska subjekt och politiskekonomiska processer." I: Ankarloo D, Friberg T (red): *Den högre utbildningen: Ett fält av marknad och politik* (s 101–126). Möklinta: Gidlunds.
- Friberg T (2014): "Kritiska reflektioner om det förtryckta handledningsfenomenet." *Pedagogisk forskning i Sverige*, 19(1)65–73.
- Hasselberg Y (2012): *Vetenskap som arbete. Normer och arbetsorganisation i den kommodifierade vetenskapen*. Möklinta: Gidlunds.
- Karlsöhn T (2012): *Originalitetens former. Essäer om bildning och universitet*. Göteborg: Daidalos.